

EVOLUȚIA RELAȚIILOR ECONOMICE DINTRE ROMÂNIA ȘI STATELE SUBSAHARIENE ÎNAINTE DE DECEMBRIE 1989 ȘI ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII DE TRANZIȚIE

Dr. Iulia-Alba Catrinel POPESCU*

Decolonizarea Africii Subsahariene a reprezentat o oportunitate speculată inteligent de regimul comunist de la București. Spre deosebire de celelalte state comuniste, înregimentate curentului ideologic impus de Moscova, România a promovat o politică externă independentă și a căutat să stabilească relații economice cu toate statele în curs de dezvoltare, indiferent de orientarea lor politică. Dar evenimentele din decembrie 1989 au schimbat radical politica României față de statele subsahariene. Articolul de față propune o analiză a modului în care au evoluat relațiile economice dintre România și statele subsahariene înainte de evenimentele din decembrie 1989 și în primele două decenii ale tranziției spre economia de piață.

***Cuvinte-cheie:** Africa Subsahariană; G 77; Parteneriatul Strategic UE-Africa; Decembrie 1989; Direcția Orientul Mijlociu și Africa.*

Timp de 21 de ani, între anii 1968 și 1989, România a fost unul dintre principalii parteneri economici ai statelor subsahariene. Intuind oportunitatea oferită de decolonizare, regimul comunist de la București a devenit cel mai vocal

---

** Dr. Alba-Iulia Catrinel POPESCU este conferențiar universitar în cadrul Colegiului Național de Apărare, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București.
E-mail: albapopescu1@gmail.com*

și mai vizibil partener al noilor state postcoloniale, indiferent de orientarea lor politică. Însă, relațiile economice ale României cu spațiul subsaharian au fost influențate radical de schimbările politice, geopolitice, sociale și ideologice subsecvente evenimentelor din decembrie 1989.

În paginile următoare vom trece în revistă principalele domenii de cooperare economică dintre România și partenerii săi subsaharieni și cum au evoluat aceste relații economice înainte și după evenimentele din decembrie 1989, în primele două decenii ale tranziției spre economia de piață.

1. Perioada Războiului Rece

Statele africane subsahariene s-au confruntat încă de la obținerea independenței cu mari dezechilibre structurale ale economiilor, traduse prin dualismul generat de coexistența practicilor economice arhaice de tip *barter* cu cele moderne, precum și de fracturarea sistemului economic din cauza corelațiilor minimale sau inexistente între sectoarele economiilor naționale. Aceste dezechilibre, asociate cu subdezvoltarea consecutivă anilor de colonialism, lipsa de experiență a liderilor și cu mizele jucătorilor geostrategici activi pe continentul african au contribuit din plin la eșecul actual al industrializării statelor africane și, în unele cazuri, chiar la faliment statal.

Devenite piețe de desfacere ale bunurilor de consum și exportatoare de materii prime brute, statele africane au înregistrat deficite comerciale, care s-au adâncit odată cu trecerea timpului. La această stare de fapt au contribuit:

- dezechilibrul economic generat de investițiile directe occidentale care au vizat cu precădere serviciile publice și sectorul extractiv;
- repatrierea integrală a profiturilor de către investitori;
- sistemul de creditare neavantajos acordat de instituțiile financiare internaționale statelor africane, având în vedere factorii de risc asociați acestor tinere democrații;
- crizele economice de la sfârșitul anilor 1970 și începutul anilor 1980, care au scăzut interesul eventualilor investitori occidentali pentru economiile africane.

Chiar dacă sistemul occidental de creditare din anii 1970, ceva mai flexibil în privința criteriilor de bonitate, a permis finanțarea unor proiecte de dezvoltare a statelor subsahariene, în anii 1980, când a venit scadența plăților, beneficiarele creditelor s-au văzut în imposibilitate de plată și au intrat în recesiune.

În acest context economic, statele „lumii a treia” au pus bazele Grupului celor 77 (G77), România fiind singurul stat din Tratatul de la Varșovia¹ care a devenit

---

¹N.A.: *Tratatul de prietenie, cooperare și asistență mutuală*, fondat în data de 14 mai 1955, în capitala Poloniei, a fost o alianță militară a țărilor din Uniunea Sovietică (URSS) și din Blocul Răsăritean,

membru al acestui for (dobândind și statutul de observator în cadrul Mișcării de Nealinieri), ca urmare a sprijinului politico-diplomatic acordat, în instituțiile internaționale, mișcărilor de eliberare națională și, mai apoi, statelor în curs de dezvoltare. Ca și în cazul relațiilor politico-diplomatice, perioada de după 1968 poate fi considerată perioada de deschidere și de înflorire a relațiilor economice ale țării noastre cu statele africane.

În acest sens, începând cu 1968, între România și statele subsahariene au fost semnate acorduri de cooperare economică și tehnico-științifică, acorduri bilaterale comerciale și de plăți, protocoale și contracte de cooperare economică, a căror derulare era analizată anual, în cadrul reuniunilor comisiilor mixte interguvernamentale².

În 1973, au avut loc primele vizite la cel mai înalt nivel, ale unei delegații guvernamentale românești în Senegal și Maroc³ iar, după 1974 relațiile comerciale cu statele africane au dobândit o pondere deosebită. Prezența economică a României în statele subsahariene a consolidat relațiile politico-diplomatice și invers, existând o relație de potențare reciprocă între cele două categorii de schimburi și relații bilaterale. Motivația orientării țării noastre către piețele de desfacere ale *statelor „lumii a treia”* a fost una extrem de pragmatică și de realistă: aceste piețe, care reprezentau peste trei sferturi din populația globului, deși extrem de sensibile în privința costurilor de desfacere, erau mai puțin sensibile în privința calității și a inovației, putând oferi, la schimb, materii prime ieftine.

România a obținut licențe avantajoase de pescuit oceanic în apele teritoriale ale Mauritaniei și Namibiei în baza cărora și-a dezvoltat flota de pescuit și industria conexasă de conserve și produse piscicole⁴. De asemenea, România a primit de la partenerii subsaharieni drept de exploatare a unor zăcăminte energetice și minerale, la schimb cu investiții în infrastructura de transport, export de armament⁵ și cooperare

---

îndreptată împotriva Blocului Occidental condus de Statele Unite ale Americii (SUA). Și-a încetat oficial existența la data de 1 iulie 1991, la Praga. Vezi: Petre Opreș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia (1955-1991)*, Editura Militară, București, 2008.

² Gheorghe Zaman, George Georgescu, *A retrospective study on Romania's external trade in the past 100 year*, Munich Personal RePEc Archive, octombrie 2018, p. 22, URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/89707/1/MPRA_paper_89707.pdf, accesat la 10.07.2021.

³ ***, *Politica externă – repere cronologice III (1971-1980)*, Comunismul în România, 11 martie 2015, URL: <https://www.comunismulinromania.ro/index.php/politica-externa-repere-cronologice-iii-1971-1980/>, accesat la 10.07.2021.

⁴ Nicolae Zărnescu, „Întreprinderea de Pescuit Oceanic – unicat al industriei alimentare din economia socialistă”, *Linia Întâi*, 23.10.2013, URL: <http://linia1.ro/intreprinderea-de-pescuit-oceanic-unicat-al-industriei-alimentare-din-economia-socialista/>, accesat la 11.07.2021.

⁵ ***, „Peștii, armele și spionii. Ce legătură este între flota românească de pescuit, războaiele din Africa și căderea lui Ceaușescu”, *ProTV*, 28.09.2014, URL: <http://stirileprotv.ro/emisiuni/2014/sezonul-2/pestii-armele-si-spionii-ce-legatura-este-intre-flota-romaneasca-de-pescuit-razboaiele-din-africa-si-caderea-lui-ceausescu.html>, accesat la 23.06.2021.

în domeniul educației⁶. Pentru a-și permanentiza prezența pe piețele subsahariene și pentru a exploata resursele minerale și energetice oferite de partenerii africani, România a constituit societăți mixte, precum *Carombois* și *Lorombois* în Republica Centrafricană, *Nirowi* în Nigeria, *Socaton – SAPM (Romagrimex)* în Republica Congo, *ZAIROM* în Zair, *Besaminco* în Tanzania⁷ și *Simar*, creată în parteneriat cu agenți economici din Mauritania⁸.

Întreprinderi precum *Tractorul Brașov*, *Semănătoarea București*, *Progresul Brăila*, *ARO Câmpulung*, *Dacia Pitești*, *Romcim*, *Rompetrol*, *Arcom*, *Geomin*, *Uzinexportimport*, *Oltchim Râmnicu Vâlcea*, *Azomureș* au devenit binecunoscute în spațiul african, produsele românești fiind apreciate de beneficiari până în prezent. După cum afirmă, într-un studiu, ambasadorul Marcel Dinu⁹, în Burundi, un geolog român a descoperit unul dintre cele mai însemnate zăcăminte de nichel din lume, în Nigeria, specialiștii români au acordat asistență tehnică companiei naționale de petrol *Nigerian Național Petroleum Corporation (N.N.P.C.)* iar, în Angola, în 1985, specialiștii români au construit depozitele petroliere din orașul Huambo, în valoare de circa 10 milioane dolari SUA¹⁰. Aceștia li s-au adăugat și alte proiecte de anvergură, duse la bun sfârșit de companiile românești, precum:

- clădirea Parlamentului sudanez din Khartoum¹¹ și alte construcții civile în Nigeria, Ghana, Camerun etc.;
- exploatarea petroliere și miniere în Nigeria, Zambia, Kenya, Burundi, Senegal, Guineea;
- construcția de infrastructură de transport rutier în Nigeria, Ghana;
- construcția de infrastructură de transport aeroportuar în Mozambic, Senegal;

---

⁶ Ilarion Țiu, „Republica Africa Centrală, la picioarele lui Ceaușescu”, *Historia*, URL: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/republica-africa-centrala-la-picioarele-lui-ceausescu>, accesat la 23.06.2021

⁷ ***, *Raport privind creanțele României la 31 iunie 2005, provenite din activitatea de export, cooperarea economică internațională și alte acțiuni externe, derulate înainte de 31 decembrie 1989*, Ministerul Finanțelor Publice, 28.06.2006, URL: <http://www.cdep.ro/bperm/2006/F26954-creante.pdf>, accesat la 23.06.2021.

⁸ ***, *ACORD din 24 septembrie 1987 între Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Islamice Mauritania privind cooperarea în domeniul pescuitului maritim și activitățile conexe*, URL: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22686?fbclid=IwAR2Hm6CD17AWVyBf3i3cQUgmp8WEWI7Mni9GXzcmUt8KRT08r_mJEpWz7QU, accesat la 10.07.2021.

⁹ Marcel Dinu, „Unele considerente referitoare la extinderea relațiilor României cu statele din Africa, Asia, America Latină și Orientul Mijlociu în a doua jumătate a secolului XX”, URL: <http://www.irsea.ro/Rela--355-ii-externe-secolul-XX/>, accesat la 23.11.2014.

¹⁰ ***, *Relații bilaterale Republica Angola, Direcția Orientul Mijlociu și Africa din Ministerul Afacerilor Externe*, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1809#699>, accesat la 23.11.2014.

¹¹ ***, „Pe urma miliardelor pierdute ale României socialiste, investite în afară”, *Romania Military*, 26.04.2012, URL: <http://www.rumaniamilitary.ro/pe-urma-miliardelor-pierdute-ale-romaniei-socialiste-in-afara>, accesat la 23.04.2017.

- dezvoltare de culturi agricole în Mozambic, Republica Centrafricană, Congo și Zair – R.D. Congo;
- foraje de apă potabilă în Zambia¹².

Memorialistul primei expediții românești panafricane, biologul Nicolae Coman, a povestit că, în cursul călătoriei parcurse la volanul automobilului de teren ARO, fabricat la Câmpulung Muscel, membrii expediției au fost surprinși de notorietatea României în statele pe care le parcurgeau și de numărul impresionant de africani care dezvoltaseră fie legături economice, fie de natură educațională cu țara noastră. Printre multele întâlniri surprinzătoare cu românii stabiliți în Africa sau cu africanii educați în România, Coman și-a amintit de întrevederea cu reprezentanții *Asociației de Prietenie Sudan-România*, care număra 10.000 de membri, sau de întâlnirile cu localnicii din Burundi, absolvenți ai facultăților de medicină, geologie și construcții din România care, la acea oră, ocupau funcții de conducere guvernamentale¹³.

În anii 1980, în contextul izolării internaționale la care era supus regimul comunist de la București, atât de occidentali, cât și de „statele frățești” din blocul sovietic, piața africană a devenit una dintre țintele predilecte ale întreprinderilor de comerț exterior românești. Chiar dacă au existat și numeroase contracte păguboase, semnate exclusiv din rațiuni ideologice, de întrajutorare a „țărilor frățești”, sau din rațiuni legate de cultul personalității președintelui Nicolae Ceaușescu (1918-1989), care dorea să își demonstreze anvergura de lider politic mondial, *per ansamblu* balanța comercială a fost în favoarea țării noastre, iar relațiile bilaterale au servit intereselor economice și politice ale României.

Principalele produse importate de România din statele africane subsahariene au fost materii prime nealimentare (țiței, bauxită și alte minereuri neferoase, bumbac etc.), iar principalele produse românești exportate în Africa Subsahariană au fost alimente, produse chimice, mașini, utilaje, materiale de construcții etc.¹⁴

---

¹² *** , *Tradiția relațiilor româno-africane*, Direcția Orientul Mijlociu și Africa din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, București, 2009, p. 2.

¹³ Nicolae Coman, *De la Atlantic la Oceanul Indian. Însemnările unui biolog din prima expediție românească trans-africană (1970-1971)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, pp. 10-30.

¹⁴ Gheorghe Zaman, George Georgescu, *op.cit.*, p. 29.

 Tabelul nr. 1: Volumul tranzacțiilor comerciale ale României cu state africane
(milioane de lei valută la cursul anului respectiv)¹⁵

Angola	Anul	1980	1985	1987	1989
	Export	82,7	117,6	27,5	64,7
	Import	203,7	1,8	-	-
Coasta de Fildes	Anul	1970	1980	1985	1987
	Export	0,9	23,8	7,2	68,7
	Import	-	46,2	83,9	2,9
Etiopia	Anul	1970	1980	1987	1989
	Export	0,7	19,4	97,6	24,6
	Import	-	23,2	36,4	48,8
Ghana	Anul	1970	1980	1985	1989
	Export	3,1	2,4	84,7	29,5
	Import	3,7	31,2	151,6	26,0
Guineea	Anul	1970	1980	1985	1989
	Export	2,0	0	43,5	2,8
	Import	3,0	-	112,6	7,5
Nigeria	Anul	1970	1980	1985	1989
	Export	16,3	1.399,5	1.384,5	729,6
	Import	-	160,9	-	1,2
Sudan	Anul	1960	1970	1985	1989
	Export	9,5	24,7	1.028,6	107,6
	Import	4,81	13,6	391,1	9,6
Tanzania	Anul	1970	1985	1987	1989
	Export	0,5	17,2	219,4	157,2
	Import	-	1,0	157,8	62,8
Zair (actuala R.D.Congo)	Anul	1980	1985	1987	1989
	Export	3,0	21,2	61,6	22,0
	Import	147,3	-	26,2	2,6

Conform datelor oferite de *Anuarul statistic al României*¹⁶ (a se vedea Tabelul nr. 1), în anul 1985 s-a atins nivelul maxim al tranzacțiilor comerciale dintre România și o serie de state subsahariene, foarte ofertante sub aspectul resurselor și al mărimii pieței de desfacere, precum: Angola, Ghana, Guineea, Nigeria, Sudan, Tanzania, Zair (actuala R.D. Congo). În cazul Etiopiei și al Coastei de Fildes, volumul maxim al tranzacțiilor comerciale bilaterale a fost atins în anul 1987.

¹⁵ ***, *Anuarul Statistic al României 1980-1989*, apud Nicolae Melinescu, *Uriașul care se trezește*, CA Publishing, București, Cluj-Napoca, 2009, vol. 2, pp. 91-92.

¹⁶ *Ibidem*.

Analizând dinamica tranzacțiilor comerciale cu Nigeria și Sudan, constatăm că, în anul 1980, România a importat un volum de mărfuri în valoare de 1.399,5 milioane lei valută din Nigeria, iar în 1985, a importat un volum de mărfuri în valoare de 1.028,6 milioane lei valută din Sudan. În anii 1970 și 1985, volumul importurilor românești din Nigeria era zero. Explicația acestei creșteri masive a importurilor românești din cele două state africane este legată de Revoluția Islamică din Iran, din 1979, care a determinat reorientarea regimului de la București către alte surse de țiței. În anul 1985, în Nigeria a avut loc un puci, prin care generalul Muhammadu Buhari a fost înlăturat de la putere și în locul acestuia s-a instalat generalul Ibrahim Babangida. Instabilitatea generată de criza politică nigeriană s-a reflectat în volumul tranzacțiilor comerciale.

Coroborând dinamica activității diplomatice a regimului de la București în spațiul amintit cu datele ilustrate în tabelul din Figura 1, reiese legătura strânsă dintre factorul politic și cel economic în cadrul relațiilor bilaterale dintre România și statele subsahariene, traseul ascendent din perioada anilor 1970 și ai primei jumătăți din anii 1980, precum și orientarea statului român către acele economii africane atractive sub aspectul materiilor prime energetice și minerale.

2. Perioada premergătoare aderării României la UE

Restructurarea economică a României din anii 1990, prin dezindustrializare și schimbarea priorităților de politică externă, a trecut în plan secund relațiile economice cu statele africane, cu atât mai mult cu cât acestea, la rândul lor, au trecut prin intense perioade de transformări interne, pe fondul schimbării jucătorilor geostrategici locali. Pe cale de consecință, începând cu anul 2014, în spațiul subsaharian mai funcționează doar *șapte* din cele *28 de ambasade* românești deschise înainte de 1989, la care s-a adăugat ambasada din Africa de Sud, deschisă la data de 21 noiembrie 1991. Activitatea acestor ambasade ale României din Nigeria, Africa de Sud, Angola, Sudan, Senegal, Kenya, Etiopia, Zimbabwe este completată pe linie consulară de 16 consulatelor onorifice, deschise în state unde există cetățeni români: Nigeria (4 consulatelor), Benin, Guineea, Guineea Bissau, Mali, Mauritania, Mozambic, Niger, Senegal, Africa de Sud, Republica Centrafricană, Coasta de Fildeș, Republica Congo. Cu toate acestea, închiderea a 20 de ambasade s-a răsfrânt atât asupra capitalului de influență românesc în spațiul subsaharian, cât și asupra relațiilor economice și militare¹⁷ dezvoltate cu statele subsahariene. Prin dezangajare diplomatică au fost pierdute licențe importante, precum cele de pescuit oceanic sau de exploatare ale zăcămintelor energetice și minerale,

---

¹⁷ Informații despre subiect pot fi găsite în: Alba-Iulia Catrinel Popescu, „Aspecte cu privire la evoluția relațiilor militare dintre România și statele subsahariene înainte și după evenimentele din decembrie 1989”, *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, vol. 4, nr. 2/2017, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, pp. 17 - 26.

produsele românești au dispărut treptat de pe piața subsahariană –ocupată de foștii competitori din spațiul estic sau vestic, iar creanțele României în Africa Subsahariană, în valoare de miliarde de dolari (SUA) și ruble convertibile, au fost fie preluate la preț de nimic de diverse companii, unele cu adrese de contact prin *off-shore*-uri¹⁸, fie au fost șterse prin hotărâri de guvern.

Conform unui raport emis de Ministerul Finanțelor Publice, în 30 iunie 2005, volumul total al creanțelor României, rezultate din activitatea de export și din alte acțiuni externe derulate înainte de 31 decembrie 1989, era de 2,2114 miliarde de dolari pe relația devize convertibile și 1050,8 milioane de ruble transferabile. Din aceste sume, Sudanul datora 169,85 milioane de dolari și 881325 de lire sterline, Mozambicul 165,3 milioane de dolari, Nigeria 12,58 milioane de dolari¹⁹.

În 2007, *volumul total al creanțelor României scăzuse 1,427 miliarde de dolari și 1,099 miliarde de ruble transferabile.*

Cu o generozitate demnă de marile economii mondiale, guvernele care au condus România în primul deceniu al mileniului trei au șters sau au diminuat aceste datorii prin tratate și înțelegeri internaționale de tipul Clubului de la Paris²⁰. Spre exemplu Mozambicul, țară bogată în minereuri strategice, care datora României 135 milioane de dolari și al cărei guvern era dispus să plătească prin proprietăți miniere, nu doar că nu a mai cedat nici o proprietate statului român, ci a rămas și cu o datorie diminuată de numai 12,4 milioane de dolari²¹. Guineea, statul subsaharian care deține peste 33% din rezervele mondiale de bauxită²², avea o datorie de 20,67 milioane de dolari. Printr-o hotărâre de guvern, aceleași autorități de la București au renunțat la peste 90% din datorie, diminuând-o la două milioane de dolari. Iar, în cazul datoriei de 10,6 milioane de dolari a Republicii Centrafricane, țară bogată în minereuri neferoase, au luat decizia de scoatere a acesteia, prin lege, din evidența extra-bilanțieră a contabilității publice. Cinci țări debitoare – Sudan, Republica Congo, Nigeria, Somalia, Tanzania – cumulau datorii de peste 190 milioane de dolari, dintre care aproximativ 170 de milioane de dolari reprezentau doar datoria Sudanului, stat bogat în hidrocarburi și

---

¹⁸ *** , „Pe urma miliardelor pierdute ale României socialiste, investite în afară”, *Romania Military*, *op. cit.*

¹⁹ *** , *Raport privind creanțele României la 31 iunie 2005, provenite din activitatea de export, cooperarea economică internațională și alte acțiuni externe, derulate înainte de 31 decembrie 1989, op.cit.*

²⁰ N.A.: Clubul de la Paris reprezintă un grup informal de creditori oficiali al cărui rol este de a găsi soluții coordonate și durabile la dificultățile de plată cu care se confruntă țările debitoare. Vezi URL: <https://clubdeparis.org/>, accesat la 23.08.2021.

²¹ Daniel Ionașcu, „Aici sunt banii dumneavoastră. Miliarde de dolari, risipite de România prin investiții în alte țări”, *Libertatea*, 01.07.2018, URL: <https://www.libertatea.ro/stiri/aici-sunt-banii-dumneavoastra-miliarde-de-dolari-risipite-de-romania-prin-investitii-alte-tari-2312134>, accesat la 23.08.2021.

²² Alba-Iulia Catrinel Popescu, *Jucătorul din umbră*, Editura Militară, București, 2016, p. 60.

minereuri neferoase. La momentul respectiv autoritățile române nu demaraseră nici un fel de negocieri pentru recuperarea acestor creanțe²³. Doar R.D. Congo (Zair), al cărui subsol este bogat în diamante, cobalt, tantal și alte minereuri strategice și aurifere²⁴, avea o datorie reglementată la 595 de milioane de dolari.

Nici mai târziu sumele recunoscute de către statele debitoare nu au fost recuperate în totalitate de statul român. În 2019, volumul total al creanțelor nerecuperate era de 716 milioane de dolari și 1,5 miliarde de ruble transferabile, dintre care 241,3 milioane de dolari (33,70%) reprezentau creanțe nesoluționate cu Sudan, Nigeria, Republica Centrafricană, Somalia, Tanzania și Libia²⁵.

Cauzele nerecuperării acestor creanțe de către statul român, așa cum rezultă din raportul mai sus-menționat sunt „dificultățile majore de ordin economic, financiar și valutar cu care se confruntă unele țări africane, ale căror debite către România însumează 376,4 milioane de dolari SUA (17% din totalul creanțelor), calificate pentru a primi asistență conform HIPC (țări cu grad înalt de îndatorare, cele mai sărace din lume): Sudan, Guineea, R. Centrafricană, R. Congo, R.D. Congo, Mozambic, Somalia, Tanzania” și „apartenența unor țări debitoare, care fac parte deja din programul HIPC, la categoriile de „țări afectate de conflicte” și „țări post-conflicte” care urmează să primească sprijin financiar suplimentar din partea organismelor internaționale: R. Centrafricană, R. Congo, R.D. Congo, Somalia, Sudan”²⁶.

3. Perioada primului deceniu de la aderarea României la UE

Aderarea României la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 și ajustarea politicilor românești la cele comunitare, între care se înscrie și *Parteneriatul Strategic UE-Africa*²⁷, au marcat o revenire economică a statului român în spațiul african, chiar dacă mult mai redusă comparativ cu perioada anilor 1970-1980.

Cadrul legal al schimburilor comerciale româno-africane a fost asigurat, până la data aderării României la UE, de tratatele, acordurile, protocoalele și înțelegerile

---

²³ ***, „România are de recuperat creanțe de 1.472 mld. dolari, din 15 state”, *Wall Street*, 12.03.2007, URL: <https://www.wall-street.ro/articol/Economie/26511/Romania-are-de-recuperat-creante-de-1-472-mld-dolari-din-15-state.html>, accesat la 23.08.2021.

²⁴ Alba-Iulia Catrinel Popescu, *op.cit.*, pp. 90-107.

²⁵ ***, „Document: România are de încasat creanțe de 716 milioane dolari și 1,5 miliarde ruble transferabile”, *Mediafax*, 29.07.2019, URL: <https://www.mediafax.ro/economic/document-romania-are-de-incasat-creante-de-716-milioane-de-dolari-si-1-5-miliarde-de-ruble-transferabile-18252848>, accesat la 23.08.2021.

²⁶ ***, *Raport privind creanțele României la 31 iunie 2005, provenite din activitatea de export, cooperarea economică internațională și alte acțiuni externe, derulate înainte de 31 decembrie 1989*, *op.cit.*

²⁷ ***, *The Africa-EU Partnership*, URL: <http://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/what-partnership>, accesat la 29.10.2015.

semnate de statul român, înainte de 1989, cu statele africane. După ce țara noastră a devenit membră a comunității europene, aceste documente au devenit caduce, astfel că în prezent se desfășoară procesul de actualizare a acestora.

Conform datelor oferite de Ministerul Afacerilor Externe (MAE)²⁸, în perioada analizată, România a exportat în statele subsahariene îngrășăminte chimice, mase plastice, kerosen, automobile Dacia Logan/Duster, tractoare și piese de schimb, rulmenți, aparate electrotehnice și electrocasnice, anvelope auto, articole din hârtie, carton, lemn, sticlă, faianță, țesături și tricotaje, materiale de construcții (fier, oțel, fontă), sârmă, cereale, vin de masă.

În aceeași perioadă, importurile românești din statele africane au vizat în principal materii prime: petrol (Sudan), lemn de esență tropicală, cacao, pietre prețioase, cauciuc, bumbac, ceai, cafea, pește și crustacee, condimente, fructe, piei brute de ovine, bovine, caprine, minereu de mangan, bauxită (Guinea, Sierra Leone), fier (Republica Africa de Sud-R.A.S.), cărbune (R.A.S.).

3.1. Schimburile comerciale dintre România și Angola

În prezent, relația economică româno-angoleză este normată de *Protocolul de cooperare între ministerele de externe român și angolez*, semnat în 2008²⁹.

Conform datelor furnizate de *Direcția Orientul Mijlociu și Africa din cadrul M.A.E.*, exporturile românești în Angola au fost alcătuite în principal din îngrășăminte chimice, aparate electrotehnice, autoturisme Dacia-Logan.

În graficul din Figura nr. 1 se constată evoluția oscilantă a schimburilor comerciale dintre România și Angola, cu o revigorare a exporturilor în cursul anilor 2012 și 2013 și o scădere semnificativă în 2015. Este interesant de remarcat faptul că importurile românești din acest stat african sunt, practic, egale cu zero, în condițiile în care Angola reprezintă unul dintre statele extrem de ofertante sub aspectul producției de hidrocarburi, metale prețioase, diamante, metale rare, uraniu etc.

Din păcate, după anul 2015 nu mai există raportări oficiale publice ale Ambasadei României din Angola privind dinamica schimburilor comerciale dintre cele două state.

---

²⁸ N.A.: Conform M.A.E., în cazul Republicii Africa de Sud (R.A.S.) „*aderarea României la U.E. a determinat renegocierea Acordului pentru Comerț, Dezvoltare și Cooperare (T.D.C.A.) existent între U.E. și R.A.S., prin introducerea României și Bulgariei ca țări care vor beneficia de facilitățile tarifare etc. oferite de acest cadru juridic. În baza procesului Aquis Communautaire, acordurile comerciale și de cooperare economică au fost abrogate de comun acord, fiind înlocuite cu Acordul de Comerț Dezvoltare și Cooperare existent între U.E. și R.A.S. (Trade Development Cooperation Agreement-T.D.C.A.)*”, în ***, *Relații bilaterale Republica Africa de Sud, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1772#746>, accesat la 23.11.2014 și în ***, *Relații bilaterale*, Ambasada României în Republica Africa de Sud, URL: <https://pretoria.mae.ro/node/170>, accesat la 12.09.2021.

²⁹ ***, „Republica Angola”, URL: <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1809>, accesat la 23.07.2021.

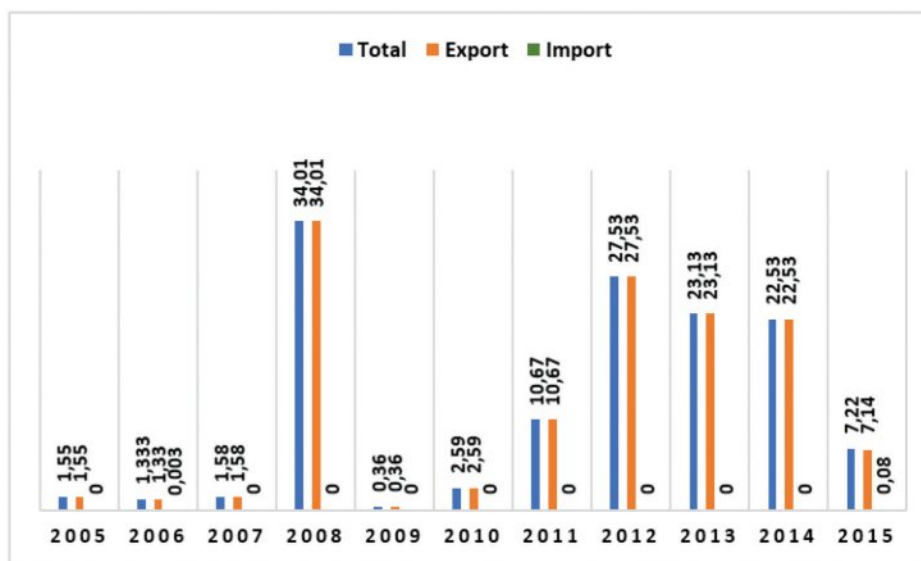

Figura nr. 1: Dinamica schimburilor comerciale România – Angola în perioada 2005-2015 (milioane de dolari)³⁰

3.2. Schimburile comerciale dintre România și Republica Africa de Sud

Conform M.A.E., până în anul 1990, România nu a întreținut relații comerciale directe cu Africa de Sud, tranzacțiile comerciale derulându-se prin intermediari din terțe țări.

La începutul anilor 1990, între cele două state s-au încheiat o serie de documente juridice, precum: Acord comercial (1990); Acord de cooperare economică (1993); Acord privind evitarea dublei impuneri (1993); Înțelegere privind desființarea vizelor pentru pașapoartele diplomatice și de serviciu (1995); Acord de cooperare între Camera de Comerț și Industrie a României și Federația Camerelor de Comerț din Republica Africa de Sud (1991); Memorandum privind statutul Comisiei mixte interguvernamentale de cooperare economică și tehnică (1994)³¹.

În graficul din Figura nr. 2 este prezentată dinamica schimburilor comerciale dintre România și Africa de Sud în perioada 2006-2013. O primă observație este legată de *excedentul comercial în creștere de partea română*, ultimii patru ani ai perioadei de raportare înregistrând o creștere importantă a exporturilor. Altă observație se referă la accelerarea exporturilor românești începând cu anul 2008, după aderarea României la UE și ajustarea politicii externe românești în acord cu cea europeană (parteneriatul strategic UE – Africa Subsahariană fiind un imperativ politic european).

³⁰ ***, *Relații economice*, Ambasada României în Republica Angola, URL: <https://luanda.mae.ro/node/168>, accesat la 23.07.2021.

³¹ ***, *Republica AFRICA de SUD*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1772>, accesat la 23.07.2021.

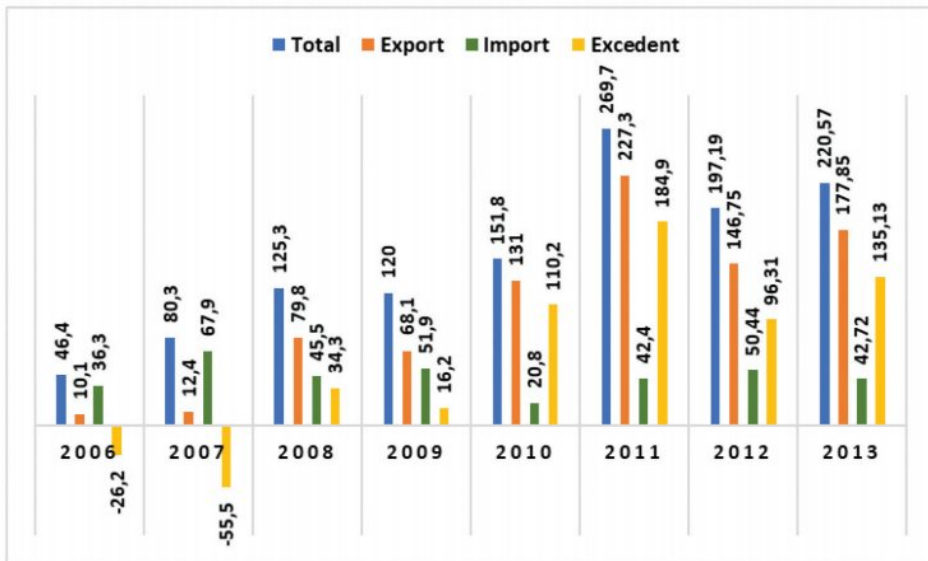

Figura nr. 2: Dinamica schimburilor comerciale România – Africa de Sud în perioada 2006-2013 (milioane de dolari)³²

Conform M.A.E., exporturile românești în S.A.R. au fost alcătuite din: „nave, ciment, fibre poliester, produse chimice și petrochimice, materiale plastice, produse de sticlărie, rezervoare de gaz, echipament de transmisie, produse ceramice, produse metalurgice, uree, mobilă, cauciucuri etc.”, iar importurile din S.A.R. au vizat „fier, cărbune, vin, băuturi alcoolice, textile, mașini industriale, produse din aur semifinisate, lână, carne și pește, substanțe proteice, pompe, hârtie, tutun, azbest, piei, chimicale, sucuri de fructe etc.”³³

În luna februarie 1996, compania sud-africană *South African Breweries* (S.A.B.) a preluat pachetul majoritar de acțiuni în valoare de 18 milioane de dolari de la fabrica de bere *S.C. Vulturul Buzău S.A.*, fiind prima investiție majoră de capital dintr-o țară subsahariană în România. Ulterior, acționarii sud-africani au investit alte 100 de milioane de dolari prin preluarea fabricii de bere *Ursus* din Cluj și din Pitești. La nivelul anului 2013, investițiile sud-africane în țara noastră depășeau valoarea de 500 de milioane de euro, în domenii precum telecomunicațiile (*NASPERS*), imobiliar (*NEPL*), subansamble auto (*METAIR*). Schimburile economice bilaterale sunt stimulate de vizitele anuale ale unor misiuni economice românești, precum și de participările agenților economici din ambele state la târgurile internaționale anuale organizate în România, precum *Târgul Internațional București* (T.I.B.) și *Târgul Internațional de Bunuri de Larg Consum* (T.I.B.C.O.) și, în Africa de

³² ***, *Relații bilaterale Republica Africa de Sud, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1772#746>, accesat la 23.11.2014.

³³ ***, *Relații bilaterale Republica Africa de Sud, op.cit.*

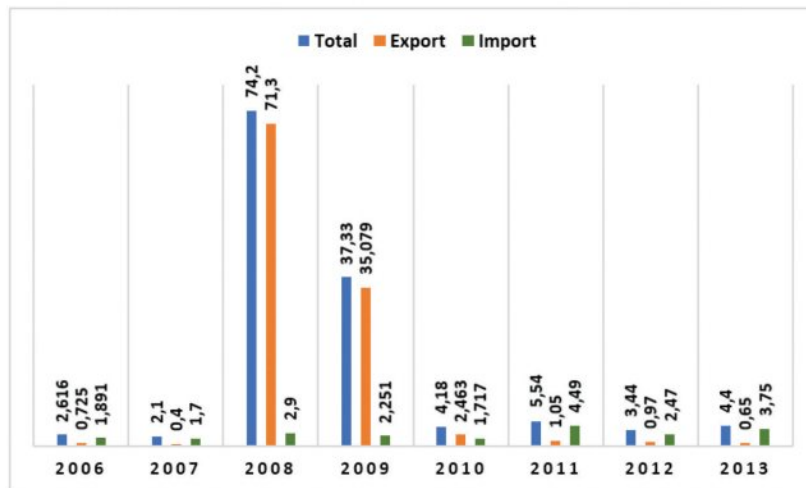
Sud, *The Southern African International Trade Exhibition for Retail Products (S.A.I.T.E.X.) – Târgul Internațional Expozițional Sud-African de Bunuri de Retail și Africa Aerospace&Defence*, unde participarea românească se desfășoară la nivel de pavilion național. Din păcate, după anul 2013 nu mai există raportări oficiale publice ale Ambasadei României din Africa de Sud privind dinamica schimburilor comerciale dintre cele două state³⁴.

3.3. Schimburile comerciale dintre România și Etiopia

Conform M.A.E., schimburile comerciale bilaterale, dintre România și Republica Federală Democratică a Etiopiei sunt reglementate de acorduri de cooperare, precum:

- Convenția între România și R.F.D. Etiopia pentru evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și pe capital, intrată în vigoare la 9 mai 2009;
- Protocolul de cooperare dintre Camera de Comerț și Industrie a României și Camera de Comerț și Asociații Sectoriale a Etiopiei (E.C.C.S.A.), intrat în vigoare la 25 aprilie 1995.

Exporturile României în Etiopia au fost reprezentate de „cereale, produse chimice, materiale plastice, articole de lemn, hârtie și carton, produse ceramice, sticlă și articole din sticlă, materiale de construcții (fontă, fier și oțel), autoturisme DACIA, produse ale industriei aeronautice iar, importurile sunt constituite din cafea, ceai, condimente, piei brute și prelucrate de bovine, ovine și caprine”.

Figura nr. 3: Dinamica schimburilor comerciale România – Etiopia în perioada 2006-2013 (în milioane de dolari)³⁵

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ ***, *Relații bilaterale Republica Federală Democratică a Etiopiei, Direcția Orientul Mijlociu*

Valorile crescute ale exporturilor românești din cursul anilor 2008-2009 în graficul din Figura nr. 3 au legătură, în mare parte, cu situația producției agricole etiopiene, afectate de seceta prelungită și epuizarea rezervelor naționale de cereale. Situația rezervelor de hrană ale Etiopiei a fost agravată de imigrația masivă dinspre Somalia a populației afectate de conflicte și de secetă.

3.4. Schimburile comerciale dintre România și Sudan

Conform M.A.E., la 31 mai 2007, s-a semnat la București *Convenția pentru evitarea dublei impuneri* dintre România și Sudan, în vigoare din noiembrie 2009. În iulie 2008, „pentru a răspunde legislației europene, s-a hotărât de comun acord încetarea valabilității a trei importante documente în domeniul economic: Acord de cooperare economică și tehnică, Acord comercial și Acord-Program pentru dezvoltarea pe termen lung a cooperării economice și tehnice și a schimburilor comerciale”³⁶. Cu toate acestea, există și alte acte normative din domeniul economic semnate înainte de 1989, aflate, încă, în vigoare, precum: *Convenția sanitar-veterinară între Guvernul R.S. România și Guvernul R.D. Sudan* (semnată la Khartoum, la data de 28.08.1974) și *Acordul între Guvernul R.S. România și Guvernul R.D. Sudan privind serviciile aeriene între și dincolo de teritoriile lor proprii* (semnat la București, la data de 13.05.1978³⁷).

România a exportat în Sudan produse „alimentare, produse chimice, produse farmaceutice și de parfumerie, articole din material plastic și cauciuc, uleiuri minerale, produse metalurgice, produse din fontă (țeavă de foraj petrolier), echipamente pentru căile ferate, piese de schimb pentru motoare cu combustie internă, lemn și produse din lemn, hârtie, ciment, materiale textile”³⁸. Aceeași sursă precizează că „Republica Sudan oferă oportunități de afaceri cu precădere în domeniile: petrolier, construcții de mașini, agricol, industrie ușoară, energie electrică” și că, „sunt în curs negocieri pentru încheierea unor importante contracte în domeniul petrolier și pentru construirea unei fabrici de ciment în Sudan”³⁹.

În perioada 21-23 februarie 2012, în Khartoum, au avut loc lucrările *Forumului Economic România – Sudan*, organizat de către ministerul sudanez al petrolului, în coordonare cu Ambasada României, la care au participat „reprezentanți a 27 de firme din România din domeniile petrolului, energiei electrice și construcțiilor, precum

---

și Africa din Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1854#719>, accesat la 23.11.2014.

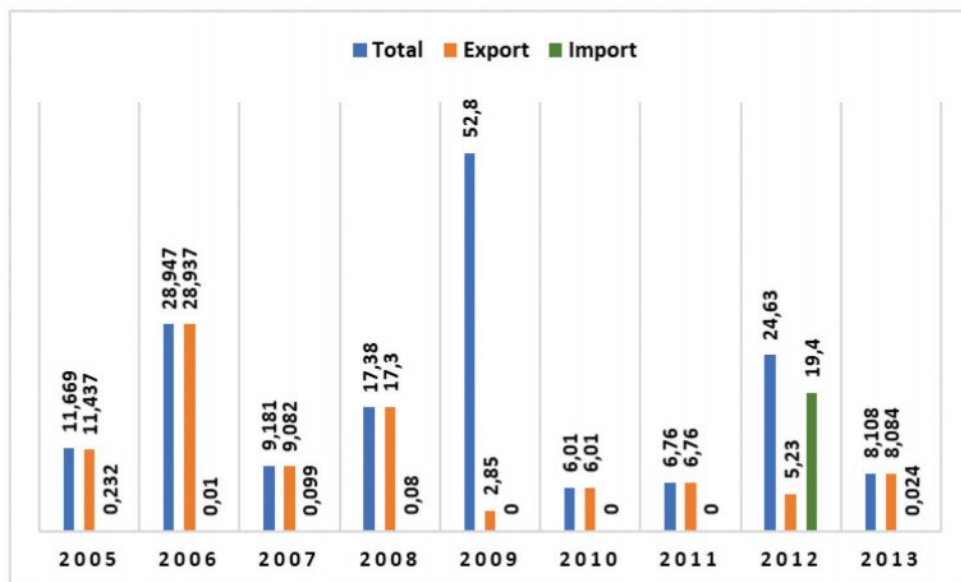
³⁶ ***, *Cadru juridic bilateral*, Ambasada României în Republica Sudan, URL: <https://khartoum.mae.ro/node/170>, accesat la 23.07.2021.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ ***, *Relații bilaterale Republica Sudan, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1767#747>, accesat la 23.11.2014.

³⁹ *Ibidem*.

și oficiali și oameni de afaceri sudanezi”⁴⁰. Dacă ne raportăm la datele incluse în graficul din Figura nr. 5, Forumul nu s-a soldat cu rezultate deosebite, în 2013 relațiile economice suferind o contracție pe seama importurilor provenite din Sudan deși, în planul exporturilor românești pe piața sudaneză s-a înregistrat o creștere de circa 3 milioane de dolari.

Figura nr. 4: Dinamica schimburilor comerciale România – Sudan în perioada 2005-2013 (în milioane de dolari)⁴¹

În graficul din Figura nr. 4 este ilustrată dinamica schimburilor comerciale dintre România și Sudan în perioada 2005-2013, unde se constată o creștere marcantă a volumului importurilor românești la nivelul anului 2012, cel mai probabil secundară demersurilor diplomatice menționate anterior. Deși Sudanul este extrem de ofertant sub aspectul resurselor energetice și minerale, instabilitatea politică precum și izolarea diplomatică internațională a regimului de la Khartoum se reflectă în volumul scăzut al schimburilor economice pe care România le-a dezvoltat, după 1989, cu acest stat african. Din păcate, după anul 2013 nu mai există raportări oficiale publice ale Ambasadei României din Sudan privind dinamica schimburilor comerciale dintre cele două state.

⁴⁰ ***, *Relații bilaterale – Scurt istoric*, Ambasada României în Republica Sudan, URL: <https://khartoum.mae.ro/node/221>, accesat la 12.09.2021.

⁴¹ ***, *Relații bilaterale Republica Sudan, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1767#747>, accesat la 23.11.2014.

3.5. Schimburile comerciale dintre România și alte state subsahariene

În Tabelul nr. 2 este ilustrat volumul tranzacțiilor comerciale bilaterale dintre România și 17 state africane subsahariene, la nivelul anului 2013.

Statul	Volum total	Export	Import
Burkina Faso	7,10	-	-
Camerun	6,426	5,686	0,74
Coasta de Fildeș	10,216	9,019	0,197
Gabon	10,44	10,42	0,02
Ghana	6,715	-	-
Guineea	26,13	1,11	25,02
Kenya	25,38	-	-
Madagascar	2,677	2,40	0,277
Mali	2,60	2,60	-
Mauritania	30,00	28,5	1,50
Mauritius	2,623	0,283	2,34
Mozambic	7,43	5,23	2,20
Nigeria	35,323	-	-
Senegal	12,869	12,862	0,007
Sierra Leone	25,809	0,932	24,977
Togo	166,943	166,943	-
Zambia	7,55	1,35	6,20

Tabelul nr. 2: Volumul tranzacțiilor comerciale bilaterale dintre România și statele africane subsahariene, în anul 2013 (în milioane de dolari)⁴²

O primă observație este legată de volumul crescut al acestor schimburi comerciale cu state din Africa de Vest, comparativ cu statele din celelalte regiuni de dezvoltare subsahariene. Este remarcabil volumul exporturilor românești în Togo, un stat cu puțin peste 7,5 milioane de locuitori⁴³, în timp ce volumul de doar 35,32 milioane de dolari al schimburilor economice cu Nigeria este unul infim, raportat la piața de desfacere de peste 177 de milioane de locuitori și la potențialul extrem de ofertant al economiei nigeriene. Cu excepția unor state precum Guineea, Kenya, Mauritania și Sierra Leone, unde schimburile comerciale bilaterale depășesc 20 de milioane de dolari, în celelalte cazuri volumul tranzacțiilor comerciale fiind nesemnificativ.

Dacă analizăm nivelul importurilor românești și coroborăm aceste date cu natura principalelor materii prime oferite de statele partenere, putem deduce nivelul

⁴² Date prezentate pe internet de M.A.E., *Direcția Orientul Mijlociu și Africa*.

⁴³ ***, „TOGO”, *CIA World Factbook*, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/to.html>, accesat la 29.10.2015.

și structura ramurilor industriale actuale ale economiei naționale a României. De exemplu, singurele activități de import mai semnificative au fost desfășurate în Guinea și Sierra Leone, state bogate în bauxită, materie primă utilizată în industria aluminiului, încă funcțională în țara noastră. În rest, state ofertante în privința minereurilor de cupru, cobalt, zinc și fier, precum Zambia, sau deținătoare de zăcăminte importante de hidrocarburi, uraniu, minereuri strategice, precum Nigeria, Mozambic, Madagascar, Gabon sunt aproape inexistente pe harta importurilor românești de materii prime, semn că ramurile industriale interne care ar fi putut fi interesate de astfel de produse nu mai există sau se aprovizionează din alte surse. Trebuie menționat că relațiile economice actuale ale României cu foste parteneri comerciale precum Botswana, Burundi, R. Capului Verde, R. Centrafricană, Ciad, Djibouti, R.D. Congo, Congo, Guinea Bissau, Guinea Ecuatorială, Seychelles, Somalia sunt, de asemenea, nesemnificative, unele dintre aceste state africane fiind, astăzi, măcinate de conflicte civile (Somalia, R.D. Congo, Burundi, R. Centrafricană).

Concluzii

Apogeul relațiilor României cu statele subsahariene a fost atins în perioada anilor 1980, pe fondul multiplelor parteneriate politice și economice bilaterale, precum și al izolării regimului de la București atât de statele blocului occidental, cât și de statele blocului comunist. În aceste condiții, statele subsahariene, ca și alte state sărace din Asia și America Latină, au devenit principalii parteneri economici ai României comuniste. Relații bilaterale nu întotdeauna avantajoase economic pentru statul român, având în vedere că, în unele cazuri, erau profund ideologizate și că serveau, totodată, unor nevoi propagandistice. Cu toate acestea, în perioada amintită, România a beneficiat de multiple avantaje economice din partea statelor „lumii a treia” – categorie care include și statele subsahariene – exprimate prin prețuri scăzute de achiziție a materiilor prime, licențe avantajoase de exploatare a unor zăcăminte minerale și energetice sau resurse piscicole.

La sfârșitul anilor 1980, România acumulasese creanțe de ordinul miliardelor de dolari, care au fost pierdute, în mare parte, în anii premergători aderării țării noastre la Uniunea Europeană. Pierderea acestor creanțe a fost rezultatul unui întreg șir de decizii politice dezastruoase, care au dus la dezangajare diplomatică regională și la ștergerea unor mari părți din datoriile acumulate de statele subsahariene, deși o parte din aceste datorii puteau fi recuperate prin drepturi de concesiune și exploatare a unor zăcăminte de minereuri sau câmpuri petrolifere, ori rambursarea lor putea fi amânată pentru o dată viitoare, când statul debitor putea plăti creanțele.

În aceiași ani premergători aderării țării noastre la structurile comunitare, pe principiul că „industria românească este un morman de fiare vechi”, s-a produs dezindustrializarea și schimbarea radicală a profilului economic a României, de la

o țară în curs de industrializare, la o țară furnizoare de servicii și de materii prime brute și o piață de desfacere pentru produse de import. În aceste condiții, în absența nevoii de materii prime ieftine africane, prezența economică, dar și politico-diplomatică, a României în spațiul subsaharian s-a diminuat până la dispariție în multe dintre statele odinioară finanțate și susținute politic de la București. Această decizie politică asumată de guvernele care au condus România în perioada analizată a dus la pierderea piețelor de desfacere, mai apoi a creanțelor, a influenței regionale, a accesului la minereuri strategice și hidrocarburi și, în final, a puterii statale.

Aderarea României la UE și *Parteneriatul Strategic UE-Africa* au marcat o revenire întrucâtva a prezenței diplomatice și a produselor românești pe piețele subsahariene dar, mult sub nivelul atins în perioada regimului comunist, când România a deținut, pentru prima dată în istoria sa, statutul de jucător geostrategic activ într-un spațiu situat în afara propriilor frontiere, în speță în Africa Subsahariană.

Trebuie amintit că piața subsahariană actuală, în creștere demografică și economică, este extrem de atractivă pentru puteri industriale, precum China, India, Franța, Federația Rusă, Australia, S.U.A., Israel sau Japonia, care au dezvoltat parteneriate pe multiple planuri cu statele subsahariene, preluând atât direcții de acțiune utilizate de politica românească în regiune, în perioada premergătoare evenimentelor din 1989, cât și piețele deținute de companiile românești. Atractivitate economică generată de competiția pentru controlul surselor de minereuri strategice, materiile prime ale actualelor și viitoarelor revoluții industriale, dar și de o serie de particularități ale acestor piețe, mai puțin sensibile la criteriile de calitate, dar foarte sensibile la criteriile de preț, criterii la care China și India se califică fără probleme. Criterii la care s-ar fi calificat și România dacă, în loc să își distrugă mare parte din patrimoniul industrial, alegea să re tehnologizeze măcar o parte a acestuia.

Din păcate, dezangajarea diplomatică, schimbarea profilului economiei naționale, provocările economice globale consecutive crizei medicale generate de virusul SARS-CoV-2, precum și instabilitatea din anumite regiuni ale subcontinentului, continuă să mențină un nivel scăzut al prezenței produselor românești în piețele subsahariene. Situație puțin probabil a se schimba în viitorul apropiat sau mediu și care va duce la pierderea totală a influenței câștigate cu efort financiar uriaș în perioada comunistă, o dată cu dispariția biologică a generațiilor de intelectuali africani educați în școlile și universitățile românești, înainte de 31 decembrie 1989.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „Pe urma miliardelor pierdute ale României socialiste, investite în afară”, *România Military*, 26.04.2012, URL: <http://www.rumaniamilitary.ro/pe-urma-miliardelor-pierdute-ale-romaniei-socialiste-investite-in-afara>

2. ***, „Peștii, armele și spionii. Ce legătură este între flota românească de pescuit, războaiele din Africa și căderea lui Ceaușescu”, *ProTV*, 28.09.2014, URL: <http://stirileprotv.ro/emisiuni/2014/sezonul-2/pestii-armele-și-spionii-ce-legatura-este-între-flota-romaneasca-de-pescuit-razboaiele-din-africa-și-caderea-lui-ceaușescu.html>

3. ***, „România are de recuperat creante de 1.472 mld. dolari, din 15 state”, *Wall Street*, 12.03.2007, URL: <https://www.wall-street.ro/articol/Economie/26511/Romania-are-de-recuperat-creante-de-1-472-mld-dolari-din-15-state.html>

4. ***, „TOGO”, *CIA – The World Factbook*, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/to.html>

5. ***, *Raport privind creanțele României la 31 iunie 2005, provenite din activitatea de export, cooperarea economică internațională și alte acțiuni externe, derulate înainte de 31 decembrie 1989*, Ministerul Finanțelor Publice, 28.06.2006, URL: <http://www.cdep.ro/bperm/2006/F26954-creante.pdf>

6. ***, *Relații bilaterale Republica Africa de Sud, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1772#746>

7. ***, *Relații bilaterale Republica Angola, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1809#699>

8. ***, *Relații bilaterale Republica Federală Democratică a Etiopiei, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1854#719>

9. ***, *Relații bilaterale Republică Sudan, Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1767#747>

10. ***, *The Africa-EU Partnership*, URL: <http://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/what-partnership>

11. ***, *Tradiția relațiilor româno-africane*, Direcția Orientul Mijlociu și Africa, Ministerul Afacerilor Externe, București, 2009.

12. COMAN, N., *De la Atlantic la Oceanul Indian. Însemnările unui biolog din prima expediție românească trans-africană (1970-1971)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

13. DINU, M., „Unele considerente referitoare la extinderea relațiilor României cu statele din Africa, Asia, America Latină și Orientul Mijlociu în a doua jumătate a secolului XX”, URL: <http://www.irsea.ro/Rela--355-ii-externe-secolul-XX/>

14. *Direcția Orientul Mijlociu și Africa*, Ministerul Afacerilor Externe, URL: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1772#746>

15. ILARION ȚIU, I., „Republica Africa Centrală, la picioarele lui Ceaușescu”, *Historia*, URL: <https://www.historia.ro/secțiune/general/articol/republica-africa->

centrală-la-picioarele-lui-ceaușescu

16. IONAȘCU, D., „Aici sunt banii dumneavoastră. Miliarde de dolari, risipite de România prin investiții în alte țări”, *Libertatea*, 01.07.2018, URL: <https://www.libertatea.ro/stiri/aici-sunt-banii-dumneavoastra-miliarde-de-dolari-risipite-de-romania-prin-investitii-alte-tari-2312134>

17. MELINESCU, N., *Urișul care se trezește*, Volumul 2, CA Publishing, București, 2009.

18. POPESCU, A.I.C., *Jucătorul din umbră*, Editura Militară, București, 2016.

19. ZĂRNESCU, N., „Întreprinderea de Pescuit Oceanic – unicat al industriei alimentare din economia socialistă”, *Linia Întâi*, 23.10.2013, URL: <http://linia1.ro/întreprinderea-de-pescuit-oceanic-unicat-al-industriei-alimentare-din-economia-socialista/>